

VOJNO-POLITIČKI ASPEKT INTEGRACIJE ZEMALJA ZAPADNE EVROPE

Jednu od osnovnih karakteristika razvitka zemalja zapadne Evrope posle drugog svetskog rata predstavlja proces njihove tesne političke, vojne i ekonomske saradnje, sa sve jačim tendencijama integracije, za sada pre svega u privredi.¹

Pod pojmom zapadne Evrope danas se obično podrazumevaju sve zapadnoevropske NATO i one neutralne zemlje koje su po svojoj unutrašnjepolitičkoj i spoljnopolitičkoj orijentaciji bliže Zapadu, tako da je to politički a ne geografski pojam (pod tim pojmom se, čak, podrazumeva Turska, iako je ona pretežno azijska zemlja. Ovo izlaganje ograničeno je, uglavnom, na zemlje Evropske privredne zajednice² i na Veliku Britaniju, kao potencijalnog člana te političko-ekonomske grupacije.

VOJNO-STRATEGIJSKI ZNAČAJ ZEMALJA ZAJEDNIČKOG TRŽIŠTA

Izuzevši Italiju koja je u sastavu južnoevropskog vojišta, sve ostale zemlje članice ZT nalaze se između Baltika i Alpa, na prostorijski koja se u razmatranjima vojnih stručnjaka Zapada naziva centralnoevropskim vojištem.³ Ti isti krugovi ocenjuju da bi to vojište, zbog svog geografskog položaja, ljudskog, vojnog i ekonomskog potencijala imalo izuzetan značaj u eventualnom oružanom sukobu između NATO i Varšavskog pakta i da bi od rezultata borbenih dejstava na tom prostoru umnogome zavisio tok, a verovatno i ishod bitke za Evropu.

Po svom geografskom položaju u okviru evropskog ratišta, centralnoevropsko vojište predstavlja osnovu velikog luka koji se proteže od severne Norveške, preko zapadne Evrope, Italije, Grčke do istočnih granica Turske i sponu između severnoevropskog i južnoevropskog vojišta.

Ukupna površina centralnoevropskog vojišta zapadno od linije dodira između zemalja NATO i VP iznosi oko 1,5 milion km², od čega je

¹ Ideja o ujedinjenju Evrope je stara više vekova, prolazila je kroz mnoge faze i uzimala razne oblike, iza kojih su se često krile veoma reakcionarne tendencije.

² Evropska privredna zajednica (EPZ) okuplja sada sledeće zemlje: Francusku, Italiju, SR Nemačku, Belgiju, Holandiju i Luksemburg. Ugovor o njenom stvaranju potpisan je u Rimu marta 1957. godine, a stupio je na snagu 1. januara 1958. godine. Grčka je pridružen član. Evropska privredna zajednica se obično naziva Zajedničko tržište (ZT).

³ Centralnoevropsko vojište, po pisanju zapadne štampe, obuhvata teritorije SR Nemačke, Holandije, Belgije, Luksemburga, Francuske i Velike Britanije, s tim što Velika Britanija i Lamanš čine zasebnu zonu (pozadinu).

oko 1,1 milion km² kopno, a ostalo otpada na površinu mora koja zapljuskuju obale Evrope (Severno more, istočni Atlantik). Dubina tog prostora (uključujući i Britanska ostrva) iznosi oko 1500 km, a širina na liniji Baltičko more — Alpi oko 800 km, da bi se idući prema zapadu više nego udvostručila (severna Škotska — Marsej oko 1800 km). To je relativno velika teritorija koja konfiguracijom zemljišta i klimatskim uslovima omogućava upotrebu svih vidova oružanih snaga u toku cele godine.

Na obalama zapadne Evrope nalazi se veliki broj (preko 100) luka koje omogućavaju pristizanje pomorskim putem velikih transporta ljudstva i materijala za potrebe NATO na centralnoevropskom vojištu.

Preko te prostorije prolaze najkraći pravci i najbolje putne i železničke komunikacije koje spajaju zapadne obale Francuske, Belgije, Holandije i SR Nemačke sa centralnom Evropom, a njihova osa je pravac Pariz — Berlin — Varšava (i dalje prema Moskvi) duž kojega su se u poslednja dva stoleća odvijala borbena dejstva velikih razmera.

Međutim, po mišljenju zapadnih vojnih krugova, osnovni nedostatak te prostorije u vojnogeografskom pogledu je njena nedovoljna dubina, naročito s obzirom na zahteve eventualnog rata i karakter savremenih operacija (velika rastresitost snaga i sredstava, brzi i duboki prodori kopnene vojske, uz masovnu primenu oklopnih jedinica, avijacije, vazдушnih desanata i atomskih borbenih sredstava). Otuda, po njihovom mišljenju, sve više raste uloga Sredozemnog mora, sa kojim je centralnoevropsko vojište povezano preko Francuske, Italije i Španije, i uloga njegovog zaleđa — severne Afrike, pa i u tom svetlu treba posmatrati spolj-nopolitičku aktivnost zemalja ZT prema Sredozemlju i Africi.

Deo centralnoevropskog vojišta o kome je reč naseljen je sa oko 173 miliona stanovnika. Prosečna gustina naseljenosti iznosi 157 lica na 1 km², ali su neka područja veoma gusto naseljena, što bi u atomskom ratu moglo da ima izuzetno teške posledice. To su: Holandija, Belgija, severoistočna Francuska, centralne oblasti u SR Nemačkoj (u zahvatu reke Rajne i Rura), te južna i srednja Engleska. Na ovoj prostoriji postoje 63 grada sa preko 200 000 stanovnika. Stanovništvo područja koje razmatramo predstavlja, pored stanovništva SAD, glavni izvor visokokviflikovanog, tehnički i vojnički obučenog ljudstva za potrebe oružanih snaga NATO.

Krajem 1962. godine zemlje ZT i Velika Britanija — prema pisanju zapadne štampe — raspolagale su sledećim aktivnim snagama kopnene vojske:

SR Nemačka — 9 divizija (i tri u formiranju),

Francuska — 4 divizije (od kojih 2 u SR Nemačkoj), jedna borbena grupa (2000 ljudi) u zapadnom Berlinu, a ostale snage u Alžiru,

Italija — 7 divizija i 5 planinskih brigada,

Belgija — 2 divizije,

Holandija — 2 divizije,

Velika Britanija — 1 divizija strategijske rezerve u Metropoli, 3 divizije na teritoriji SR Nemačke i jedna borbena grupa (3000 ljudi) u zapadnom Berlinu, a ostale snage u prekomorskim teritorijama, tj. ukupno 28 divizija i 5 brigada.

Zemlja	Stanovništvo	BROJNO STANJE ORUŽANIH SNAGA						Vojni budžet	
		KoV	RV	RM	Ukupno	Procenat muške radne snage	U miliona dolara	Procenat u odnosu na nacionalni dohodak	
Belgija	9 200 000	85 000	20 000	5 000	110 000	4,33	364	3,76	
Holandija	11 600 000	98 000	20 000	23 000	141 000	4,23	555	5,00	
Luksenburg	350 000				5 500	4,95	7	1,71	
SR Nemačka	53 400 000	265 000	85 000	25 000	375 000	2,20	3 750	5,91	
Francuska	46 000 000	500 000	137 000	68 000	705 000	5,33	3 531	7,20	
Italija	51 000 000	370 000	60 000	40 000	470 000	2,84	1 255	4,43	
V. Britanija	52 500 000	170 000	145 000	100 000	415 000	2,47	4 180	6,67	
Ukupno:	224 050 000	1 488 000	467 000	261 000	2 221 500	—	13 642	—	
SAD	181 000 000	1 080 000	885 000	660 000 190 000 MP ²	2 815 000	5,68	52 000	11,25	

¹ Podaci u ovoj tabeli uzeti su iz vojnih časopisa nekih zapadnih zemalja.
² MP — mornarička pešadija.

Zemlja	Ratno vazduhoplovstvo			Ratna mornarica ²					
	borbenih aviona	ostalih aviona ³	ukupno	NA	K	R	F/K	P	ML
Belgija	400	70	470				4		47
Holandija	300	50	350	1	2	12	15	6	68
SR Nemačka	900	100	1 000			8	24	6	62
Francuska	1 300	200	1 500	4	3	18	42	22	108
Italija	500	50	550		2	7	44	6	78
V. Britanija	850	550	1 400	7 ⁴	5	27	74	44	172
Svega:	4 250	1 020	5 270	12 ⁴	12	72	203	84	535

¹ Podaci u ovoj tabeli uzeti su iz vojnih časopisa nekih zapadnih zemalja.

² NA — nosač aviona, K — krstarica, R — razarač, F/K — fregata/korveta,

P — podmornica, ML — minolovac.

³ Bez školskih.

⁴ U ovaj broj su uključena i 2 nosača komandosa.

Po nekim procenama, obučene ljudske rezerve oružanih snaga zemalja ZT i Velike Britanije iznose oko 3,5 miliona ljudi.⁴

Aktueliziranje ideje o jačanju političke i vojne saradnje i ekonomskoj integraciji zapadnoevropskih zemalja i dosadašnja ostvarenja na tom planu treba posmatrati u najtešnjoj vezi:

- sa ekonomskom i političkom situacijom u tom regionu u posleratnim godinama i krupnim promenama na tom planu do kojih je došlo,
- sa novom konstelacijom snaga u svetu,
- sa iskrsavanjem i stalnim narastanjem zategnutosti u odnosima između Istoka i Zapada i
- sa oživljavanjem niza starih i pojavom novih suprotnosti unutar samih zemalja zapadne Evrope.

U razvitku te ideje jasno se ocrtavaju dve faze: prva, neposredno posle rata pa do pedesetih godina, i druga, od tada do danas.

EVROPA U PRVIM POSLERATNIM GODINAMA

Da podsetimo samo na neke momente koji su bili karakteristični za period neposredno po završetku rata i snažno su se odrazili na formiranje tadašnje politike zapadnoevropskih zemalja.

1. Prošli rat, sa svim onim šta je sa sobom doneo, veoma je ozbiljno izmenio političku sliku sveta, a posebno Evrope, i imao duboke posledice u unutrašnjoj strukturi i međunarodnom položaju mnogih evropskih zemalja.

Došlo je do suštinskih društveno-političkih preobražaja u mnogim evropskim zemljama koje su sebi izabrale nov način života i postavile nove okvire svoje međunarodne aktivnosti. Umesto samo jedne socijalističke zemlje pre drugog svetskog rata, sada se u Evropi pojavio veći broj zemalja koje su krenule putem izgradnje socijalističkog društva. Time je znatno suženo područje uticaja nekadašnjih vodećih sila zapadne Evrope (Velike Britanije, Francuske, Nemačke) i ograničen prostor za njihove rivalske spoljnopoličke kombinacije u ovom delu sveta.

U većini zapadnoevropskih zemalja došlo je do ozbiljnih, pozitivnih pomeranja u strukturi i rasporedu unutrašnjih političkih snaga. U nekim od tih zemalja (Italiji, Francuskoj) komunističke i ostale napredne snage postale su veoma značajni činioci. Za suprotstavljanje »komunističkoj opasnosti« nisu više bile dovoljne vlastite snage vladajućih režima. »Katoličke« vlade tih zemalja tražile su izlaz, između ostalog, u tešnijem međusobnom povezivanju i stvaranju zajedničke barijere pred revolucionarnom plimom.

2. Jedna od bitnih karakteristika posleratnog perioda je nova konstelacija snaga u svetu. Na vrhu lestvice našli su se samo SSSR i SAD, sa svojim ogromnim ljudskim, ekonomskim i vojnim potencijalom. Na drugoj strani, veoma se izmenila uloga nekih zapadnoevropskih zemalja

⁴ Ostali podaci o vojnom potencijalu tih zemalja izneti su u tabelama I i II.

koje su se u celom razdoblju novije istorije ubrajale među glavne svetske sile. Velika Britanija i Francuska, politički i ekonomski oslabljene (iako pobednice u ratu) i suočene sa mnogobrojnim unutrašnjim i spoljnim problemima i teškoćama, nisu dugo godina bile u stanju da na evropskoj i svetskoj pozornici ozbiljnije nastupe sa svojim ambicijama i pretenzijama velikih sila. Velika Britanija se orijentisala, pre svega, na Komonvelt i izgrađivanje svog »specijalnog položaja« u odnosima sa SAD, nastojeći da tim putem postepeno obezbedi sebi položaj druge sile u zapadnom svetu i, koliko-toliko, nadoknadi ono što je izgubila u njenim vanevropskim posedima i u Evropi. Francuska se odmah po završetku rata upustila u jalov pokušaj da oružanom intervencijom uguši oslobodilačke pokrete u svojim prekomorskim posedima i sve do pre godinu dana (do sporazuma u Evijanuu) sama sebi vezala ruke tom bezuspešnom akcijom koja je progutala desetine hiljada francuskih vojnika i zamašna materijalna sredstva, gubeći i politički uticaj u tim i drugim zemljama. Sputana takvom politikom, ona nije ranije mogla da se potpuno okrene Evropi i tu potraži svoje mesto. Nemačka je izašla iz rata pobeđena, opustošena i degradirana, a njena podela na dve države ubrzo je postala jedan od neposrednih povoda hladnog rata i veoma oštarih kriza u odnosima između Zapada i Istoka, na čemu je Bon, podstican u tome i ozbiljno pomagan, sistematski gradio svoje političke pozicije i uspeo da SR Nemačkoj obezbedi današnje vidno mesto u zapadnoj Evropi i u zapadnom svetu uopšte.

3. Po završetku drugog svetskog rata nastavljeno je veoma brzim tempom raspadanje kolonijalnog sistema, započeto već između dva svetska rata. Kolonijalne zemlje zapadne Evrope (Velika Britanija, Francuska, Belgija, Holandija) gubile su jedan za drugim svoje posede i sfere uticaja u Aziji i Africi. Na svetskoj pozornici pojavio se niz novih nezavisnih država, što je postalo jedno od glavnih obeležja našeg doba. Uporedo s tim, javile su se u novoj formi stare, poznate težnje za dominiranjem u tim zemljama. Zapadnoevropsko zbivanje trebalo je da donese, između ostalog, i novo, neokolonijalističko rešenje za odnose bivših metropola sa njihovim azijsko-afričkim posedima (prenošenjem njihovih »prava« na širu zajednicu koja bi se ekonomskim putem infiltrirala u te zemlje).

4. Drugi svetski rat ostavio je za sobom mnoga nerešena međunarodna pitanja, mnoga žarišta hladnog rata koja su povremeno dovodila čovečanstvo na ivicu opšte katastrofe. Došlo je do polarizacije snaga u svetu. Stavljena je u pokret ogromna vojna mašina Zapada — NATO, u okviru kojeg je zemljama zapadne Evrope pripadalo istaknuto mesto. Sve do polovine pedesetih godina atlantska politika bila je jedina alternativa u spoljnopoličkoj orijentaciji zemalja zapadne Evrope.

5. Kraj drugog svetskog rata označio je početak ere atomskog oružja, sa svim onim strahotama i neverovatnim izdacima kao nerazdvojnim pratiocima tih novih borbenih sredstava čije su uništavajuće mogućnosti dospale do apsurdna. Do 1950. godine postojale su samo dve atomske sile — SAD i SSSR. Prva atomska bomba SAD eksplodirala je 16. jula 1945. godine u Novom Meksiku, a do 1950. godine registrovano je još 7 eksplozija, od kojih dve u Japanu (Hirošima i Nagasaki). SSSR

je izvršio prvu probu atomske bombe 23. septembra 1949. godine. U tom periodu ni jedna zapadnoevropska zemlja nije još raspolagala vlastitom atomskom bombom, iako su britanski i francuski stručnjaci učestvovali sa Amerikancima u toku i posle rata u izradi njihovih atomskih borbenih sredstava (ABS). Međutim, Velika Britanija je već u to vreme bila vrlo blizu svoje prve atomske bombe.

6. U tesnoj vezi sa temom koju razmatramo je posleratni položaj SAD u svetu i njihov spoljnopolitički kurs. SAD su izašle iz rata kao najjača ekonomska sila u svetu, a za njihovu spoljnopolitičku orijentaciju je bilo karakteristično napuštanje politike izolacionizma i prihvatanje atlantske politike. Američko prisustvo u zapadnoj Evropi osećalo se svakim danom sve jače. Svojim učešćem (kroz Maršalov plan, Organizaciju za evropsku ekonomsku saradnju i druge forme) u obnovi ratom opustošene Evrope i angažovanjem na uspostavljanju iz temelja poremećenih međunarodnih ekonomskih odnosa, a pre svega međunarodne trgovine, SAD su ne samo pružale ekonomsku i političku pomoć svojim zapadnim partnerima nego i stvarale neophodne uslove za normalno funkcionisanje i razvoj vlastite privrede. Osim toga, pomažući brži ekonomski uspon zapadne Evrope SAD su, u stvari, jačale zapadni blok kao celinu u odnosu na vrlo dinamičan razvoj privreda istočno-evropskih zemalja i relativno brzo smanjenje razlika u privrednoj moći Istoka i Zapada. Vojno-politička manifestacija tog kursa SAD bila je stvaranje Atlantskog pakta (NATO), 1949. godine i insistiranje do danas na koncepciji »atlantske solidarnosti i međuzavisnosti«, uz zadržavanje u svojim rukama odlučujućih pozicija unutar Pakta (atomski arsenal, najjače konvencionalne snage i dr.). Takvu politiku Vašingtona nastojale su vodeće zemlje zapadne Evrope da u što većoj meri iskoriste za svoje uže interese, da što pre ojačaju i istaknu u prvi plan svoje zasebne aspiracije.

To su neka od osnovnih obeležja kretanja u zapadnoj Evropi u periodu od završetka rata do početka pedesetih godina koja su presudno uticala na oživljavanje i intenziviranje ideje o zapadnoevropskoj saradnji i integraciji.

NEKE KARAKTERISTIKE KRETANJA U ZAPADNOJ EVROPI U TOKU POSLEDNJE DEZENIJE

Početak pedesetih godina zabeležen je ubrzani privredni razvoj zapadnoevropskih zemalja, a naročito SR Nemačke, koji nije zaustavljen do danas, o čemu rečito govore i sledeći podaci o proizvodnji nekih osnovnih industrijskih artikala u zemljama Zajedničkog tržišta (u poređenju sa proizvodnjom u SSSR, SAD, VB i ukupnom svetskom proizvodnjom.)

Artikal	Godina proizvo- dnje	SAD	SSSR	VB	ZT	Svet
ugalj ⁵ (u 1000 t)	1951.	522 843	281 928	226 469	(1950) 217 670	1 460 400 ⁶
	1960.	394 017	513 194	196 815	233 900	2 627 700
sirovo gvožđe i legure (u 1000 t)	1951.	65 745	21 909	9 859	(1950) 26 253	148 200 ⁶
	1960.	62 251	46 800	16 016	54 039	258 000
čelik (u 1000 t)	1951.	95 435	31 350	15 889	(1950) 31 751	209 800 ⁶
	1960.	90 072	65 300	24 696	72 800	344 500
cement (u 1000 t)	1951.	41 824	12 070	10 356	(1950) 27 925	149 000
	1960.	56 063	45 520	13 501	61 283	314 000
elektroenergija ⁵ (u mil. kWh)	1951.	433 358	104 022	72 844	(1950) 120 403	1 067 400 ⁷
	1960.	840 946 ⁸	292 274	136 666	267 785	2 294 600

⁵ Bez metalurškog koksa.

⁶ Bez NR Kine.

⁷ Bez Severne Koreje i nekih manjih proizvođača.

⁸ Prethodni podaci, bez Aljaske, Havaja i nekih manjih preduzeća.

Za privredni uspon zemalja zapadne Evrope u toku poslednje decenije karakteristični su i ovi pokazatelji:

a) vrednost uvoza i izvoza (u milionima američkih dolara)⁹

Zemlje	Uvoz		Izvoz		Ukupno	
	1951.	1960.	1951.	1960.	1951.	1960.
ZT	15 200	29 590	13 790	29 730	28 990	59 320
V. Britanija	10 540	12 368	7 179	9 955	17 719	22 323
SAD	10 921	14 709	14 888	20 325	25 809	35 034
SSSR	3 061 ¹⁰	5 630	3 469 ¹⁰	5 562	6 530	11 192
Svet ukupno	87 200	134 300	82 400	127 500	169 600	261 800

b) zlatne i devizne rezerve (u milionima USA dolara)⁹

Zemlje	Zlatne rezerve		Devizne rezerve		Ukupno	
	1951.	1960.	1951.	1960.	1951.	1960.
ZT ¹¹	2 137 ¹²	9 436	1 685 ¹²	5 614	3 822	15 050
V. Britanija	2 200	2 800	135	431	2 335	3 231
SAD					22 873	17 807

c) tempo narastanja nacionalnog dohotka (1950. godine indeks 100)⁹

Zemlje	1960.	Zemlje	1960.
Belgija	125,8	Francuska	140,7
Holandija	139,1	Italija	167,4
Luksemburg	103,7 ¹³	V. Britanija	123,2
SR Nemačka	185,0	SAD	123,5

Detaljnija analiza ovih i drugih podataka pokazuje naročito dinamičan razvoj privrednog potencijala SR Nemačke. Tako, na SR Nemačku otpada oko 45% ukupne industrijske proizvodnje i 39% ukupnog nacionalnog dohotka zemalja ZT. Njene zlatne i devizne rezerve iznosile su 1962. godine oko 6 milijardi američkih dolara, a sa godišnjim izvozom od

⁹ Izvor: Statistički godišnjak OUN za 1961. godinu.

¹⁰ Podaci za 1955. godinu.

¹¹ Bez Luksemburga.

¹² Za Holandiju podaci iz 1952. godine.

¹³ Podaci za 1959. godinu.

oko 12 milijardi tih dolara nalazila se na drugom mestu u svetu (odmah iza SAD).

Brzi privredni uspon zapadnoevropskih zemalja bio je praćen i osetnim jačanjem njihove vojne moći, što je bilo uslovljeno stalnim pogoršavanjem odnosa između Istoka i Zapada od pedesetih godina navamo, ali je i ono samo doprinelo zaoštavanju hladnog rata.

Iako je u toku čitave poslednje decenije do krajnjih granica bila angažovana u kolonijalnim ratovima, najpre u Indokini a zatim u Alžiru, Francuska je, ipak, našla mogućnosti da na planu razvoja svojih oružanih snaga učini tako velik i skup pothvat kao što je stvaranje samostalnih atomskih snaga strategijskog značaja. Ozbiljni radovi na tome počeli su 1952. godine, kad je Skupština usvojila prvi petogodišnji plan razvoja atomske energije. Po tom planu, trebalo je da 1960. godine Francuska raspolaže količinom plutonijuma dovoljnom da ga može upotrebiti u vojne svrhe¹⁴. Od tada do danas Francuska je samostalno proizvela svoju atomsku bombu¹⁵, razvila atomski centar u Markulu (*Marcoule*) čiji je kapacitet, navodno, oko 120 kg plutonijuma godišnje, izgrađuje ili modificira nekoliko drugih velikih postrojenja za proizvodnju atomskih eksploziva, proizvela je bombarder nadzvučne brzine *Miradž IV* (*Mirage*) za prenošenje atomskih bombi (prvih sedam aviona će ući u operativnu upotrebu u toku ove godine). Za razvoj ABS u periodu od januara 1960. do decembra 1964. godine odobrena je suma od 5048 miliona novih franaka.

Uporedo sa stvaranjem strategijskog atomskog deterenta (*Force de frappe*) Francuzi su, posle završetka rata u Alžiru, pristupili i reorganizovanju svojih »konvencionalnih« oružanih snaga koje će, prema postojećim planovima, dobiti konačnu fizionomiju tek oko 1970. godine.¹⁶

Prijemom u NATO, 1955. godine, SR Nemačku je zvanični Zapad potpuno rehabilitovao. Pružena joj je mogućnost da uz političku i materijalnu pomoć svojih novih partnera, u prvom redu SAD, vrlo brzo stupi na scenu i kao značajna vojna sila koja danas raspolaže najjačim snagama kopnene vojske u okviru NATO, izuzevši SAD. U planovima Vašingtona o jačanju konvencionalnih oružanih snaga zemalja NATO takva zapadnonemačka armija dobiće još više na značaju. Po pisanju štampe SR Nemačke, Vrhovna komanda NATO za Evropu zahteva od Bona da se do 1970. godine brojno stanje Bundesvera od sadašnjih 375 000¹⁷ poveća na 750 000, što bi zahtevalo vojni budžet od 30 milijardi maraka godišnje (duplo više u odnosu na 1962. godinu). Taj zahtev, iz raznih pobuda, nailazi na oštre kritike u samoj SR Nemačkoj. Jedan od njegovih ogorčenih protivnika bio je i bivši ministar odbrane Štraus, s tim što su njegove kritike imale za polaznu tačku želju da se Bundesver što pre naoruža ne samo taktičkim ABS koja već ima u ograničenim količinama (atomske bojeve glave su u rukama Amerikanaca), nego i ABS strategijskog značaja, i na taj način SR Nemačka postane još presudniji činilac u svetskim zbivanjima.

¹⁴ Smatra se da je za proizvodnju jedne bombe potrebno 5—10 kg plutonijuma.

¹⁵ Prva proba izvršena je 1960. godine.

¹⁶ Detaljniji podaci o tome izneti su u *Vojnom delu* broj 3/1962. godine.

¹⁷ Bundesver je 1956. godine imao 67 000 ljudi.

Zaslužuje pažnju činjenica da će do 1965. godine SR Nemačka raspolagati reaktorima čija će termička snaga iznositi oko 1200 MW (smatra se da termička snaga od 10 MW može proizvesti godišnje 2 kg plutonijum).

Karakteristično je i to da je vojna industrija SR Nemačke, i pored svih ograničenja koja proističu iz ugovora među saveznicima iz drugog svetskog rata, postigla značajne rezultate u oblasti proizvodnje klasičnog oružja i ratne opreme. U izveštaju bonskog Ministarstva odbrane za 1961. godinu kaže se da je u nekim oblastima proizvodnje vojne tehnike SR Nemačka ne samo dostigla nego i prevazišla nivo svojih zapadnih suseda. Zapadnonemačke fabrike, u kooperaciji sa nekim partnerima iz NATO, učestvuju u proizvodnji najsavremenijih tenkova, aviona (uključujući i one sa vertikalnim poletanjem i sletanjem), projektila vazduh — vazduh i zemlja — vazduh, a u vlastitoj režiji izgrađuju niz drugih sredstava za potrebe Bundesvera. Nemačka brodogradilišta dala su već više brodova (razarača, podmornica i dr.) ratnoj mornarici SR Nemačke. Na pomolu je jedna moćna vojna industrija koja bi, svojim proizvodnim kapacitetima i stručnim kadrovima, mogla relativno vrlo brzo ovladati proizvodnjom svih oružja i opreme za potrebe oružanih snaga SR Nemačke i time omogućiti bonskoj vladi vođenje još samostalnije spoljne politike.

U razvoju oružanih snaga Velike Britanije u toku poslednje decenije akcenat je bio na stvaranju i jačanju samostalnog strategijskog atomskog deterenta na račun konvencionalnih snaga. Prvu probu atomske bombe Britanci su izvršili 1952. godine. Četiri godine posle toga eksplodirala je i prva britanska termonuklearna bomba. Velika Britanija danas raspolaže reaktorima čiji je godišnji kapacitet, prema nekim podacima, do 1000 kg plutonijuma. Uporedo s tim Britanci su radili na razvoju sredstava za prenošenje atomskih bojevih glava, ali u tome nisu imali dovoljno uspeha. Posle toga što su za razvoj projektila *blu strik* (*Blue Streak*) dali više od 100 miliona funti sterlinga, bili su primorani da taj projekt napuste i da se oslone na američki projektil *skajbolt* (*Skybolt*) koji je trebalo da im bude isporučen najkasnije 1965. godine. Kao što je poznato, Amerikanci su obustavili rad na projektilu *skajbolt* za vojne svrhe, a umesto toga ponudili su Britancima projektil *polaris*, što su oni silom prilika prihvatili, s tim da sami izgrade podmornice na atomski pogon sa kojih će se ti projektili lansirati. Budući da prve takve podmornice neće biti operativne pre 5 do 6 godina, to će do tog vremena bombarderi »V« (*victor, vulcan, valiant*) biti jedina prenosna sredstva nuklearnih i termonuklearnih bombi kojima Velika Britanija raspolaže.

Ostale zemlje ZT razvijale su oružane snage u toku poslednje decenije u skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, nastojeći da se što veći deo troškova za održavanje njihovog vojnog potencijala prebaci na SAD (infrastruktura, modernizacija naoružanja i tdr.).

DUGOROČNI INTERESI VODEĆIH ZEMALJA ZAPADNE EVROPE

Polazeći od svog značaja za strategiju NATO, oslanjajući se na nagli porast svoje privredne i vojne moći i konsolidovanje svojih unutrašnjih prilika, kao i pod uticajem niza drugih činilaca, vodeće zemlje zapadne Evrope (pre svega, Francuska i SR Nemačka) počele su poslednjih godina da na nov način — putem ujedinjenja zapadne Evrope — traže svoje mesto u Evropi i u svetu uopšte, što nije moglo da ostane bez odraza na njihove međusobne odnose i na odnose između pojedinih od njih i drugih zemalja Zapada i Istoka.

Najživlju aktivnost na tom planu pokazala je francuska diplomatija, naročito po dolasku na vlast predsednika De Gola. Pariska štampa ne krije da iza te aktivnosti stoji želja vlade da Francuska »ponovo zauzme mesto koje joj pripada među velikim silama«. Vodeći krugovi zemlje ocenili su da je sada za to najpodesniji momenat. U prilog tome navode sledeće činioce:

- političku afirmaciju degolističkog pokreta u zemlji,
 - brzi privredni uspon Francuske,
 - rešenje alžirskog problema i povećane mogućnosti za političku i ekonomsku aktivnost u afričkim zemljama,
 - veliku zainteresovanost SAD za političko i vojno jačanje zapadne Evrope, kao jednog od bitnih elemenata u odmeravanju snaga sa Istokom,
 - specifičan politički položaj SR Nemačke koji bonskoj vladi nameće određene okvire u spoljnoj politici iz kojih još ne može izići a da to ne izazove negativno reagovanje i među njenim vlastitim partnerima
 - oslabljen položaj Velike Britanije u zapadnoj Evropi i zapadnom svetu uopšte, što je naročito došlo do izražaja u poslednje vreme (bahamski sporazum između SAD i VB, odbijanje zahteva Velike Britanije da stupi u ZT i dr.),
 - opšte raspoloženje u zemljama zapadne Evrope za samostalnim ulogom tog regiona u rešavanju svetskih problema, za njegovim ravnopravnim položajem u odnosu na SAD i SSSR.
- Stožer »ujedinjene zapadne Evrope« trebalo bi, po tim planovima, da bude francusko-nemački savez, uz vodeću ulogu Francuske. Takav

dominantan položaj Francuska bi obezbedila svojim samostalnim stratejskim atomskim deterentom, te i u tom svetlu treba posmatrati rešenost vlade da po svaku cenu sačuva tu svoju poziciju, nasuprot upornim nastojanjima Amerikanaca da se francuske atomske snage uključe u multilateralne atomske snage NATO.

Naravno, ne bi trebalo shvatiti da je Francuska sada potpuno okrenula leđa svojim ostalim atlantskim saveznicima. U njenim spoljno-političkim kombinacijama savezništvo sa SAD i pripadnost NATO-u su i dalje činioci sa kojima vlada najzobiljnije računa, ali danas to više nisu jedini činioci. Francuska je proširila područje svog dejstva na međunarodnom planu i moguće je očekivati njene nove inicijative i prema Evropi i prema Africi.

Tom svojom evropskom politikom Francuska želi da ostvari i određene ekonomske prednosti, što bi još više ojačalo njen položaj među zapadnoevropskim partnerima.

Suprotstavljanje Francuske ulasku Velike Britanije u ZT ne može se drukčije protumačiti nego kao želja da, bar privremeno, udalji jednog rivala koji bi mogao ugroziti njene pretenzije na vodeće mesto u zapadnoj Evropi, odnosno da se kasnije primi oslabljen i sputan političkim i drugim instrumentima zapadnoevropske integracije koji bi u međuvremenu bili usvojeni.

Vodeći krugovi Francuske svesni su toga da je politička, vojna i ekonomska integracija zapadne Evrope mučan i dugotrajan proces, ali stoje na stanovištu da će se uloženi naponi opravdati i isplatiti, jer će doneti Francuskoj željeno mesto u svetu.

Glavni aduti u rukama bonške vlade u vođenju spoljne politike i isticanja njenih pretenzija na međunarodnom planu jesu: snažna privreda, relativno jake oružane snage i izuzetno važan geografsko-stratejski položaj SR Nemačke za NATO kao celinu i za SAD posebno.

Za razliku od Francuske koja u svojoj delatnosti na ujedinjavanju zapadne Evrope stavlja akcenat na političke činioce, SR Nemačka daje prednost ekonomskoj strani tog procesa, što je i razumljivo kada se ima u vidu njen nepovoljniji politički položaj u odnosu na Francusku i njen ogroman ekonomski potencijal koji traži mogućnosti za ekspanziju izvan nacionalnih granica.

Od saveza sa Francuskom Bon očekuje, pre svega, određene političke koristi, povoljnije političke uslove u kojima će još više doći do izražaja nadmoć zapadnonemačke privrede. Prijateljstvo sa SAD i elastičniji stav prema VB od onog koji imaju Francuzi predstavljaju značajne elemente spoljne politike Bona, a sve to zajedno bi trebalo da u krajnjoj liniji obezbedi SR Nemačkoj vodeće mesto u zapadnoj Evropi.

Velika Britanija — godinama zauzeta, pre svega, rešavanjem problema unutar Komonvelta i izgrađivanjem svog »posebnog položaja« u odnosu na SAD — dosta se kasno okrenula licem ka Evropi. A tada, suočena sa mnogim teškoćama u Komonveltu i izložena neočekivano jakom pritisku Vašingtona, našla se na evropskom planu u nepovoljnom položaju u odnosu na Francusku i SR Nemačku. Pri isticanju svog zahteva za pristupanje Zajedničkom tržištu, u čemu vidi mogućnost obezbe-

divanja svojih trajnijih političkih i ekonomskih interesa u ovom delu sveta i uopšte, Velika Britanija je očekivala da će njen samostalni strateški atomski deterent biti onaj presudni činilac koji će joj otvoriti vrata zapadne Evrope i obezbediti vidno mesto u ZT. Međutim, pored otvorenog suprotstavljanja Pariza uključenju Velike Britanije u ZT i rezervisanog stava Bona, evropska politika predsednika Makmilana doživela je, možda, najteži udarac otuda odakle se najmanje nadala — iz SAD. Bahamski razgovori između američkih i britanskih dražvnika i događaji koji su im prethodili srušili su iluzije Londona u samostalan strateški atomski deterent, čime je sahranjen i »poseban položaj« Velike Britanije u odnosu na SAD.

Tako politički oslabljena, Velika Britanija se našla u situaciji da je njen zahtev za ulazak u ZT, uglavnom zbog držanja Francuske, odbijen na neodređeno vreme i da traži nove saveznike u zapadnoj Evropi. Podrška koju su joj pružile zemlje Beneluxa i Italija, kao i nastojanja SAD da omekšaju kruti stav predsednika De Gola, nisu dali rezultata.

Rukovodeći se vlastitim trajnijim političkim i ekonomskim interesima, ostale zemlje ZT vode elastičniju politiku nevezivanja ni za Francusku na za SR Nemačku (Italija pretenduje na ravnopravnost sa tim zemljama), politiku ograničene podrške Velikoj Britaniji i rezervisanosti prema zapadnonemačkom dinamizmu i francusko-zapadnonemačkom savezništvu.

Ovakav razvoj zapadnoevropske integracije nosi sa sobom niz veoma složenih problema i teškoća, a ne bi trebalo isključiti ni najraznovrsnija iznenađenja, upravo zato što su ona pozitivna, objektivno opravdana i nužna stremljenja u privredi često podređena političkim i vojnim faktorima, iza kojih se kriju najopreznije težnje za dominacijom i uski, sebični interesi nekih zemalja zapadne Evrope na račun mnogih drugih, a naročito nerazvijenih, zemalja u svetu.

Pukovnik

Berislav BADURINA